

materiały metodyczne.

LEKSYKON
TEATRU

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

[KULTURA
DOSTĘPNA]

DOFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO
POCHODZĄCYCH Z FUNDUSZU PROMOCJI KULTURY

Przedstawiamy Państwu Leksykon teatru – edukacyjne narzędzie, które przybliży wybrane aspekty współczesnego teatru plastycznego / teatru ożywionej formy dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością wzroku oraz z niepełnosprawnością słuchu. Leksykon jest również przez młodzież współtworzony, daje przestrzeń na ich optykę w głównym nurcie refleksji o teatrze. Pobudza wyobraźnię i pozwala na samodzielne odkrywanie spektakli teatralnych.

W Leksykonie znajdują się wybrane zagadnienia, dotyczące współczesnego teatru przedstawione w formie dostępnej dla odbiorców z niepełnosprawnością wzroku oraz z niepełnosprawnością słuchu, a także projekty moodboardów, makiet i tyflografik, propozycje ćwiczeń i pomocy sensorycznych, które pozwalają te zagadnienia lepiej zrozumieć. Oddając Państwu Leksykon mamy pełną świadomość, że teatr jest sztuką działania i niezwykle trudno zamknąć go na kartach publikacji. Tym serdeczniej zapraszamy do Wrocławskiego Teatru Lalek i innych teatrów w całej Polsce. Niech Leksykon

pomoże Państwu przygotować się na całą gamę teatralnego bogactwa, różnorodne teatralne doświadczenia.

Leksykon teatru może być wykorzystywany w szkołach, jako uzupełnienie lekcji oraz w teatrach podczas zajęć pedagogiczno-teatralnych. Sprawdzi się również w domu, podczas wspólnych teatralnych zabaw. Adresujemy go przede wszystkim do dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami. Jest to jednak publikacja uniwersalna, poszerzająca pole teatralnej refleksji o różne zmysły i narzędzia.

Jak pracować z Leksykonem?

Wszystkie pomoce i narzędzia przygotowaliśmy tak, by móc je wykonać samodzielnie, bez użycia specjalistycznego sprzętu i materiałów. Nie są to jednak materiały do samodzielnej pracy. Warto, by każdej zabawie towarzyszył asystent, który pomoże w trudniejszych czynnościach i zrozumieniu omawianych tematów.

Do przygotowania naszych tyflografik wystarczy folia do bindowania oraz strukturalne flamastry. Można nałożyć folię na przygotowane przez nas grafiki i odrysować kształty. Podobnie z makietami – do ich przygotowania wystarczy karton. Przydadzą się również nożyczki oraz drobiazgi, które można znaleźć w każdym domu.

Poza pomocami dotykowymi, dzielimy się z Państwem również nawiązaniem do przedstawień i twórców. Do obejrzenia tych nowszych zapraszamy do teatru, starsze doczekały się bogatych archiwów, dostępnych również online. Mamy nadzieję, że zaproponowane inspiracje dadzą Państwu mnóstwo radości i teatralnych inspiracji.

materia.

Współczesny teatr plastyczny powstaje z wielu różnych materii. Czasem (choć coraz rzadziej) są to klasyczne lalki.

Często jednak artyści – lalkarze sięgają po zupełnie zwyczajne przedmioty, by nadawać im nowe znaczenia. Może to być papier, folia, światło, drewno.

Czasem nawet woda lub ogień.

Animować to „dawać życie”. Sprawić, że obiekty przestają być przedmiotami, ale zaczynają aktywnie działać. W rękach wrażliwych twórców o bogatej wyobraźni nawet zwykły domowy drobiazg może zyskać życie i osobowość.

Moodboard, który znajdą Państwo w Leksykonie przedstawia kilka przedmiotów, które znakomicie nadają się do wprawek animacyjnych. To folia malarska, folia ratunkowa, papier, kubki papierowe, wata, lejąca organza, ażurowa firanka i woda.

Jak to zrobić?

Najlepiej jednak zacząć swoją przygodę z materia od... kartki papieru:

- Weź do ręki kartkę papieru formatu A4
- Doświadcz jej: sprawdź grubość, elastyczność, śliskość
- Wyobraź sobie, w jaki sposób kartka może oddychać. Pamiętaj, że ten ruch pochodzi z Twojej wyobraźni, ale również z właściwości karki, której przed chwilą się przyglądałeś
- Powoli przyjrzyj się wymyślonemu przez siebie procesowi oddychania. Nadaj mu głębię i rytm.
- Gdy Twoja kartka potrafi już oddychać, naucz ją się poruszać. Zastanów się, w jaki sposób kartka może się przemieszczać. Może na dwóch rogach, jak człowiek? Może pełza? A może lata? Wszystko zależy od Ciebie.
- Czy ten ruch jest jednostajny czy zmienny? Płynny, czy pełen dynamicznych zmian? Sprawdź, czy Twoja kartka potrafi się poruszać w różnym tempie. Pamiętaj, że to tylko od Ciebie zależy, jaka będzie odpowiedź na pytania.

materia.

- Niespiesznie zabierz swoją kartkę na spacer. Pozwól jej wejść pod górę, usiąść na krześle albo rozciągnąć się wygodnie.
- Gdy już poznasz swoją kartka nadaj jej emocje. Czy przeżywa je w taki sam sposób, jak ludzie? A może zupełnie inaczej? Jak zachowuje się Twoja kartka, gdy się złości, śmieje, smuci?
- Twoja kartka żyje, porusza się, przeżywa emocje. Zupełnie niepostrzeżenie stała się pełnoprawnym bohaterem Twojej historii. Gratulacje! Stworzyliście teatr.
- Wracaj do swojej kartki od czasu do czasu. Częste powroty pozwalają na odkrycie jej nowych możliwości.
- A gdy kartka będzie odpoczywaj, sięgnij po folię, tkaniny lub inne zaproponowane przedmioty. One również są wyjątkowo wdzięcznymi obiektami do animacji.

Gdzie to zobaczyć?

Na przykład w spektaklu „Kręcipupa” w reżyserii Tomasza Maślakowskiego.

Reżyser zabiera w nim najmłodszych odbiorców do... łazienki i wspólnie z nimi odkrywa performatywny potencjał znajdujących się w niej przedmiotów.

metafora.

Metafora jest podstawowym środkiem teatralnej narracji. Od swoich początków teatr, wywodzący się z obrzędu teatr nie mówił o otaczającym świecie wprost, ale przy użyciu znaków i symboli.

Teatr bowiem jest artystyczną formą przetworzenia rzeczywistości, opowieścią o świecie z perspektywy artystów. Twórcy używają do tego różnych przedmiotów i form.

W rozdziale o metaforze zaproponowaliśmy Państwu dwie tyflografiki, które można rozwinąć w tworzenie samodzielnych form.

Pierwsza z nich jest inspirowana spektaklem Bartosza Kurowskiego pt. „Prometeusz skowany”, opartym na dramacie Ajschylosa. Reżyser stworzył swoich bohaterów jedynie z kończyn i twarzy. Antyczna historia pozbawiona jest rodzajowości, ale dzięki temu zabiegowi zyskuje uniwersalizm. Nogi, ręce i twarze bez wyrazu nie przedstawiają ludzi ani bogów, a jedynie ich znaki.

Jak to zrobić?

Gdy przyjrzyście się tyflografice, możecie samodzielnie przygotować takie formy.

Będziecie do nich potrzebować:
wazelinę lub tłusty krem * wodę *
opaskę gipsową (do nabycia w każdej aptece) * zgnieciony i podarty na drobne kawałki szary papier * klej typu wikol

- Starannie posmaruj dłoń lub inną część ciała grubą warstwą wazeliny
- Potnij opaskę elastyną na mniejsze kawałki i maczaj ją w wodzie. Układaj starannie na natłuszczonej dłoni – najlepiej nałożyć dwie lub trzy ściśle przylegające do siebie warstwy
- Gdy forma gipsowa wyschnie (trwa to zwykle około 20 minut), ostrożnie zdejmij ją z dłoni
- Rozcieńcz klej z wodą w proporcji 2:1 (dwie porcje kleju na jedną porcję wody)
- Posmaruj starannie gipsowy odlew wazeliną
- Mocz kawałki papieru w roztworze kleju i układaj ściśle na odlewie.

metafora.

TYFLOGRAFIKI
odlewy gipsowe

- Po położeniu jednej warstwy, nakładaj kolejne. Żeby Ci się nie myliły, możesz użyć papieru w dwóch odcieniach. Docelowo powinno to być pięć lub sześć warstw
- Zostaw do całkowitego wyschnięcia – może to zająć nawet dwa dni
- Ostrożnie ściągnij butaforę z odlewu. Teraz możesz już animować swoje formy!

Druga grafika jest inspirowana spektaklem „Pinokio” w reż. Agaty Kucińskiej. Reżyserka we współpracy ze scenografem zbudowała sceniczny świat z gąbki. Gąbka jest metaforą młodego człowieka, który chłonie różne doświadczenia i wpływy.

Jak to zrobić?

Gąbka u Agaty Kucińskiej jest plastyczna i lekka. Łatwo zmienia kształty. Chłonie wodę, która się na nią sączy. Ale gąbka jest również delikatna i bardzo łatwo ją zniszczyć albo uszkodzić.

Weź do ręki gąbkę. Może być taka do kąpienia lub mycia naczyń. Sprawdź dokładnie, jakie ma właściwości. Przyjrzyj się, co można z gąbką zrobić – przypomnij sobie jej prawdziwe zastosowania ale również takie zupełnie wymyślone. Aktorzy w prologu „Pinokia” znaleźli dla gąbki kilkanaście twórczych zastosowań!

A teraz spróbuj zbudować z gąbki różne światy. Jakie są? Jakie przyjmują kształty? Jakie mają właściwości? Czy gąbka jest lepszą metaforą współczesnego dorastającego chłopca niż kawałek drewna?

metafora.

TYFOLOGRAFIKI
Gąbka

Gdzie to zobaczyć?

Spektakl „Prometeusz skowany” był egzaminem reżysera w Akademii Sztuk Teatralnych. Zszedł już z afisza.

Natomiast na „Pinokia” zapraszamy do Wrocławskiego Teatru Lalek.

Na życzenie widzów zapewniamy audiodeskrypcję przedstawienia.

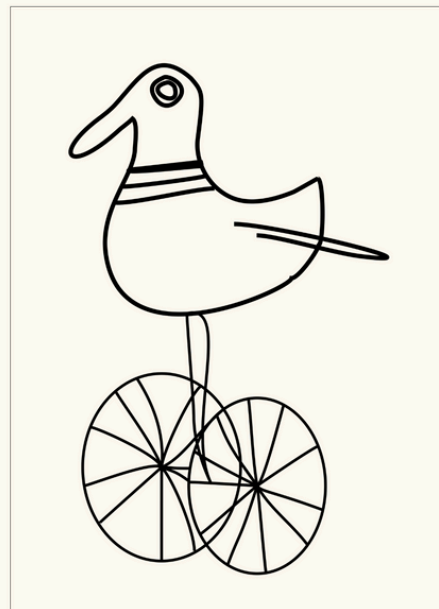
przedmiot.

Z rozdziału o materii pamiętacie Państwo zapewne, że przedmiot może mieć w teatrze wiele znaczeń. Może być elementem scenografii, ale również samodzielnym bohaterem, jak kartka czy folia, które poznaliśmy już wcześniej.

Jako inspirację do rozmowy o przedmiocie przygotowaliśmy trzy tyflografiki, inspirowane przedstawieniami Jana Dormana.

Pierwsza przedstawia obiekt ze spektaklu „Kaczka i Hamlet”. Ogromna kaczka na kółkach była bohaterką przedstawienia. Aktor animował ją poruszając zamocowanym z tyłu kijkiem. Przypominało to dziecięcą zabawkę, choć w spektaklu proporcje były zaburzone: to kaczka była duża, a animujący ją człowiek – malutki.

przedmiot.

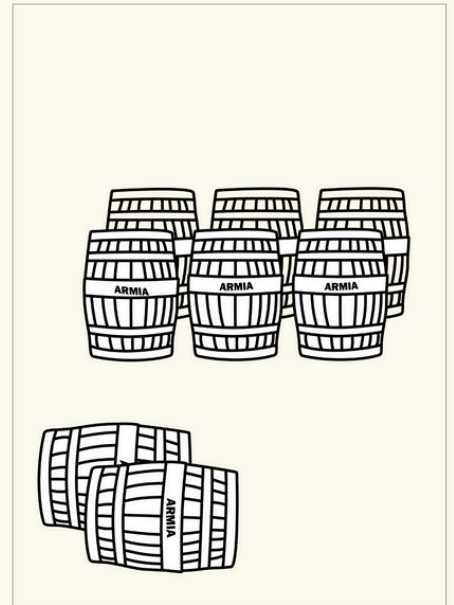
TYFLOGRAFIKI
Jan Dorman "Kaczka i Hamlet"

Druga tyflografika nawiązuje do spektaklu pod tytułem „Która godzina”. Reżyser wykorzystał w nim beczki piwowskie, które ustawił w równych szeregach. Dodał do tego napis „Armia” i beczki „zagrały” nadciągające wojska dwóch skonfliktowanych marszałków, którzy odmierzają czas do ostatecznego starcia. Teatralna sugestia była tak silna, że widzowie przestali widzieć w beczkach ich pierwotny sens, ale stały się one dwiema wrogimi armiami.

Trzecia tyflografika to nawiązanie do inscenizacji „Niebieskiego ptaka” Maurice Maeterlincka. Tym razem reżyser wykorzystał stare deski do prasowania, które zagrały las. Przy deskach stali aktorzy z tłuczkami. Uderzając o bok desek tworzyli krajobraz dźwiękowy ze stukającymi dzięciołami.

Jan Dorman w swoich inscenizacjach pozostawał bardzo blisko dziecięcych wyobrażeń i dziecięcego budowania światów. Wykorzystywał właściwą najmłodszym odbiorcom zdolność zmieniania funkcji najprostszych przedmiotów, nadawania im nowych sensów i tworzenia światów.

przedmiot.

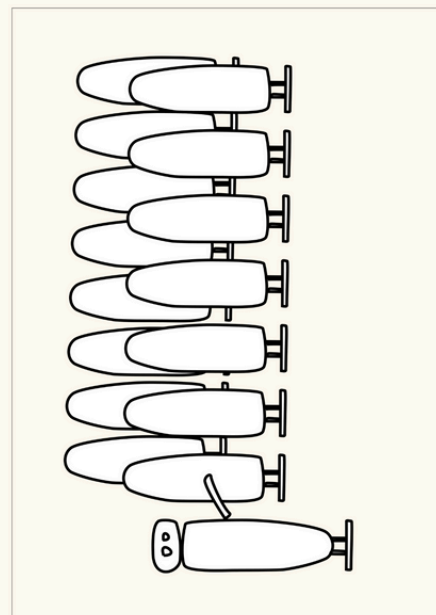
TYFLOGRAFIKI
Jan Dorman "Która godzina"

Stąd w jego teatrze często zamiast wyszukanej, realistycznej scenografii pojawiały się elementy, inspirujące wyobraźnię.

Jak to zrobić?

Poszukaj w swoim domu różnych przedmiotów, którym możesz nadać funkcję inną, niż pierwotna. Spróbuj ułożyć je w taki sposób, żeby budowały zupełnie nowe światy i znaczenia.

przedmiot.

TYFLOGRAFIKI
Jan Dorman "Niebieski ptak"

Gdzie to zobaczyć?

Oba przedstawienia Jana Dormana powstały dość dawno, jeszcze w latach sześćdziesiątych i dziś można poznać bliżej twórczość tego artysty tylko na podstawie zapisków i grafik, zamkniętych w archiwach. Natomiast w 2012 roku Justyna Sobczyk przygotowała w Instytucie Teatralnym inscenizację, inspirowaną spektaklami reżysera z Będzina. Do niedawna „Teatralny plac zabaw Jana Dormana” był grany w szkołach w całej Polsce.

animator.

Animator to aktor nadający życie różnym formom i przedmiotom teatru plastycznego. W klasycznym teatrze lalkowym animował lalki, realizacje bardziej nowatorskie sięgały również po inne obiekty sceniczne (animanty).

W teatrze klasycznym animator był niewidoczny – ukryty za parawanem. Dzięki temu stwarzał iluzję, że lalka sama się porusza: przemierza drogę, przeżywa przygody, nie jest wolna od emocji.

Dziś animator zwykle jest widoczny. Czasem jest z lalką tożsamy, czasem z nią dialoguje – ta relacja jest zawsze bardzo złożona. W końcu to animator nadaje jej życie, a więc lalka jest trochę częścią jego duszy.

W Leksykonie omówieniu roli animatora towarzyszą dwa materiały:

Pierwszy to makieta, przedstawiająca teatralną scenę w typie pudełkowym, na której stoją parawany. Łatwo możesz ją zrobić samodzielnie.

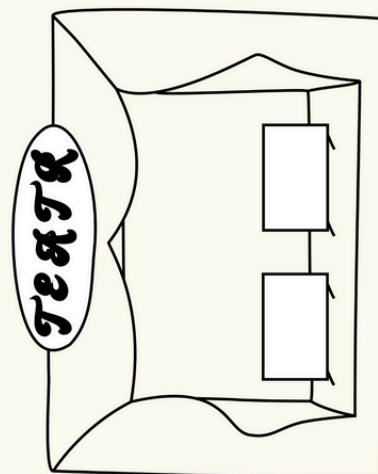
Jak to zrobić?

Do przygotowania makiety będziesz potrzebować:

nieduży karton * nożyczki * kawałki tektury

- Zdejmij z kartonu pokrywkę – nie będzie Ci potrzebna
- Wytnij jedną z bocznych ścian. Jeśli Twój karton jest prostokątny, wybierz tę szerszą
- Ustaw swoją scenę wyciętą ścianką w kierunku widzów
- Z pokrywki lub innych kawałków tektury wytnij prostokąty. Umieść je na kartonowych podstawkach, tak by samodzielnie stały. Postaw je równoległe do wyciętej ścianki
- Twoja scena jest już gotowa.

animator.

TYFLOGRAFIKI
Scena pudełkowa

Jak to zrobić?

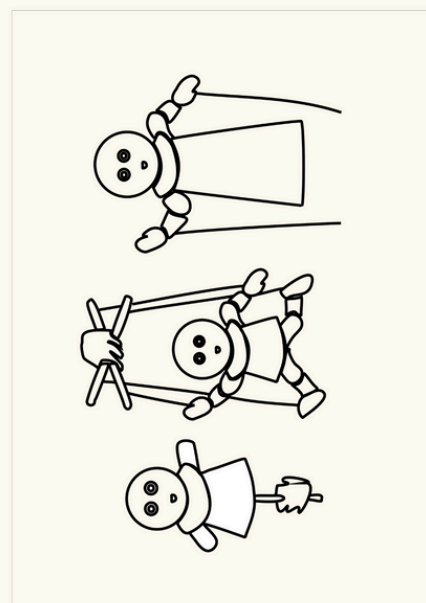
A teraz lalki.

Zajrzyj do drugiej tyflografiki.

Przygotowaliśmy tam trzy popularne typy lalek teatralnych, animowanych zza parawanu. To (od lewej): kukła, marionetka i jawajka.

- Odrysuj kształty i wytnij lalki
- Umieść je w stosunku do parawanów – po stronie widzów
- Kukłę i jawajkę aktor animuje trzymając rękę z lalką w górze. Marionetkę opuszcza na sznurkach na podłogę lub podest. Dla lepszego wyobrażeńiach w roli aktorów możesz wykorzystać ludziki LEGO lub inne figurki. Pamiętaj, że aktorzy stoją zawsze za parawanami i są niewidoczni dla widzów.

animator.

TYFLOGRAFIKI
klasyczne lalki teatralne

Gdzie to zobaczyć?

Na przykład w spektaklu „Wąż” w reżyserii Marka Zákosteleckýego albo „Ile żab waży księżyc” Agaty Kucińskiej. To piękne i mądre lalkowe spektakle dla widzów w każdym wieku.

Na życzenie widzów zapewniamy audiodeskrypcję obu przedstawień.

kostium.

Kostium tworzy postać, zarówno dla aktora, jak i dla widza. Temu pierwszemu pomaga zbudować bohatera, na przykład zmuszając do określonego sposobu poruszania się. Widzowi zaś może dać wiele informacji o postaci: jej statusie, pochodzeniu, podobieństwach do innych osób lub zjawisk.

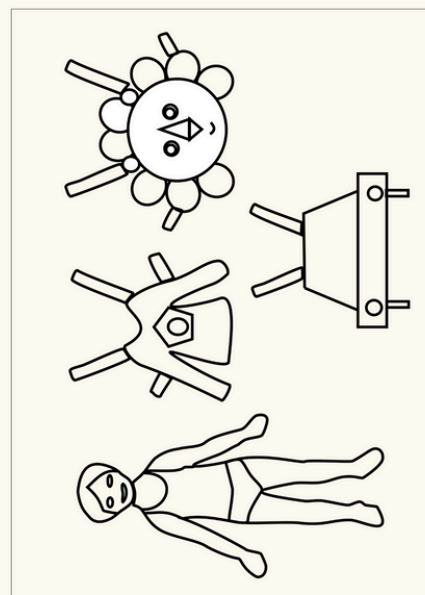
Na grafice, którą przygotowaliśmy do tego rozdziału narysowaliśmy postać, a obok niej trzy kostiumy, nawiązujące do spektakli Wrocławskiego Teatru Lalek: maskę lwa ze „Snu nocy letniej” w reżyserii Jakuba Krofty, samochód z „Motyla” w reżyserii Marcina Libera i część kostiumu superbohatera Ariela z kosmicznej „Burzy” w reżyserii Marka Zákosteleckýego.

Teraz możesz stworzyć własne postaci teatralne!

Jak to zrobić?

- Odrysuj postać i kostiumy, a potem je wytnij.
- Załóż wybrany kostium na postać. Będzie się trzymał dzięki prostokątnym paskom, które należy zagiąć.
- Sprawdź, w jaki sposób kostium zmienia postać. Czy warunkuje jakiś jej szczególny sposób poruszania się albo mówienia?

kostium.

TYFLOGRAFIKI
kostiumy

Gdzie to zobaczyć?

„Motyl” i „Burza” zeszły już z afisza, ale bardzo interesującym przykładem rozbudowanych kostiumów teatralnych jest spektakl „Ojeja, albo o dziewczynce, która nie знаła swojego imienia” w reżyserii Jakuba Krofty. Starannie zaprojektowane kostiumy pozwalają szczegółowo określić charakterystykę postaci. Czasami nadają aktorom określoną formę, sprawiając, że ludzie wyglądają jak duże lalki teatralne. Na życzenie widzów zapewniamy audiodeskrypcję przedstawienia.

Światło.

Światło w teatrze jest znaczącym elementem spektaklu. Jest częścią scenografii, bo dzięki niemu można na scenie stworzyć wodę lub ciemny las. Jest narzędziem budowania dramaturgii, gdy swoją barwą i dynamiką opowiada o emocjach postaci i atmosferze sceny. Może być też samodzielnym bohaterem.

Przyjrzyjmy się roli światła w dwóch zadaniach.

Jak to zrobić?

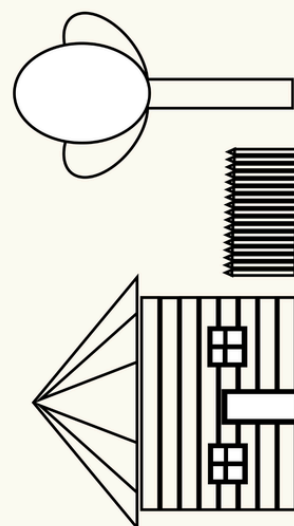
Pierwsza tyflografika przedstawia prosty obrazek: domek, płotek drzewko.

Do wykonania tego zadania będziesz potrzebować nasz rysunek oraz kawałki różnych tkanin (sztruks, polar, bawełna, satyna, aksamit i inne).

- Odrysuj obrazek w formie tyflografiki
- Przyjrzyj się dokładnie zebranym tkaninom. Spróbuj określić możliwie najwięcej ich właściwości (ciepłe, czy zimne, miękkie czy sztywne) i skojarzeń, które wywołują
- Przyłóż wybrane tkaniny do obrazka tak, by stworzyć możliwie najwięcej jego wariantów: zastanów się, która tkanina najlepiej odda atmosferę nocy, a która słonecznego dnia. Która będzie bardziej pasowała do wiosny, a która do śnieżnej zimy. Która zwiastuje grozę i napięcie, a która spokojny, radosny dzień.

Tak właśnie działa światło o różnej barwie i natężeniu!

światło.

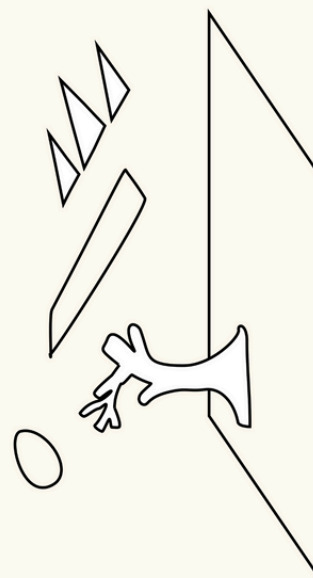
TYFLOGRAFIKI
Światło w teatrze

Jak to zrobić?

Druga tyflografika przedstawia scenografię spektaklu „Kulawa kaczka i ślepa kura” w reżyserii Tomasza Maśląkowskiego. Na pustej scenie stoi drzewo. I choć obie ptasie bohaterki wyruszają w daleką podróż, na scenie nie pojawiają się żadne dodatkowe elementy scenografii. To światło maluje drogę, góry i las.

- Odrysuj obrazek i wytnij kształty, znajdujące się powyżej drzewa
- Ułóż je na grafice tak, by przywodziły na myśl góry, deskę, po której przechodzą nad przepaścią i powracające we wspomnieniach jajko, z którego się wylęgły
- Możesz wykorzystać ludzika LEGO lub inną figurkę, która na potrzeby Twojego domowego teatru zastąpi aktorki, działające w różnych przestrzeniach.

światło.

TYFLOGRAFIKI
„Kulawa kaczka i ślepa kura” reż. Tomasz Maśląkowski

Gdzie to zobaczyć?

„Kulawa kaczka i ślepa kura” w reżyserii Tomasza Maślakowskiego to najnowsza premiera Wrocławskiego Teatru Lalek. Jest szczególnie adresowana do widzów z niepełnosprawnością wzorku, ponieważ audiodesrypcja jest równocześnie narracją spektaklu, odczytywaną na głos, dla wszystkich widzów.

tekst.

Teatr postdramatyczny to sposób opowiadania historii, który mocniej niż inne narracje angażuje widzów. Składa się z wielu różnych elementów: tekstu, dźwięku, ruchu, plastyki. Widz samodzielnie w swojej głowie układa te części i łączy je w historię.

Postdramatyczne próby narracyjne rodzą się z jednej strony z właściwych twórcom wszystkich epok dążeń do eksperymentów i znalezienia nowych sposobów opowiadania. Z drugiej – odpowiada obrazowi współczesnego świata i jego zmiennej dynamice. W świecie rozczłonkowanym i fragmentarycznym, w którym rzeczy dzieją się gwałtownie i symultanicznie, w różnych miejscach i estetykach, linearna, uporządkowana opowieść nie zawsze ma rację bytu.

Najlepszą metaforą teatru postdramatycznego wydają się być klocki. Nie są to jednak puzzle, układane według określonego wzoru, ale zróżnicowane elementy, które można dowolnie łączyć, a powstałe w ten sposób konstrukcje – dowolnie interpretować.

Jeśli kiedyś zetkniesz się z przedstawieniem, w którym nic nie dzieje się „po kolei”, a jego fragmenty pozornie do siebie nie pasują, pomyśl o klockach i spróbuj stworzyć własną budowlę.

partycypacja.

Partycypacji nie da się opisać, partycypacji należy doświadczyć! Jej przykładem jest choćby Leksykon, który Państwo przeglądacie: powstały z połączenia doświadczeń zawodowych artystów i pedagogów teatru oraz pracy młodzieży z niepełnosprawnościami.

Partycypować można na wiele sposobów: oglądając przedstawienie, które angażuje widzów, albo biorąc udział w twórczych działaniach wokół spektakli. Wrocławski Teatr Lalek ma bardzo bogatą ofertę takich działań dla uczestników w różnym wieku.

Można również wystąpić na scenie, razem z zawodowymi aktorami. Przykładem takiego spektaklu, dziś już zdjętym z afisza, były „Opowieści z wielkich bloków” w reżyserii Marty Streker. Głucha nieprofesjonalna aktorka Dominika Kozłowska grała w Polskim Języku Migowym głuchą bohaterkę przedstawienia – Weronikę. W Teatrze Pinokio w Łodzi można za to zobaczyć „Brzydkie kaczątko” w reżyserii Bartosza Kurowskiego. Reżyser zaprosił nieprofesjonalnych aktorów

z niepełnosprawnościami (osoby z niepełnosprawnością ruchową, niskorosłe, ale również słabowidzące) do udziału w warsztatach, poprzedzający realizację przedstawienia, a potem obsadził w rolach łąbędzy i tytułowego Kaczątka.

Jeśli jesteście Państwo zainteresowani udziałem w spektaklu, to warto śledzić teatralne doniesienia z całej Polski, bo coraz więcej teatrów decyduje się na podobne włączające projekty. Teatr jest dla Was!